

Оцінка ефективності структурних трансформацій залучення прямих іноземних інвестицій в Україні

Проаналізовано зміни в структурі та обсягах прямих іноземних інвестицій в Україні за видами економічної діяльності протягом 2005-2009 рр. Оцінено взаємозв'язок між приростом прямих іноземних інвестицій та індексом валової доданої вартості в Україні. Зважаючи на актуальність розробки структурної політики в сфері капіталовкладень на основі національних економічних пріоритетів та забезпечення конкурентоспроможності країни в умовах її інтеграції у світове господарство було проведено дослідження ефективності структурних трансформацій за участю іноземних інвестицій, оцінку наслідків змін у структурі залучення іноземних капіталів на загальноекономічну ефективність інвестиційних процесів для економіки України.

Ключові слова: структурні трансформації, структурні зрушення, ефективність іноземних інвестицій, видова і міжрегіональна структура.

Інноваційний розвиток національної економічної системи та високий рівень її конкурентоспроможності, ефективність капіталовкладень нерозривно пов'язані із здійсненням прогресивних структурних зрушень. Проте для дослідження структурних трансформацій, в тому числі за участю іноземних інвестицій важливо оцінити наслідки змін в структурі залучення іноземних капіталів у контексті їх впливу на ефективність економіки країни (регіонів, окремих секторів і галузей), адаптивність економічної структури. Такий аналіз послужить основою для визначення критеріїв і перспектив пріоритетного інвестування прогресивних структурних зрушень у вітчизняній економічній системі.

Аналіз залучення іноземних інвестицій слід проводити з позиції впливу на зміну галузевої, регіональної, технологічної структури, структури власності, конкуренції, виробничих фондів, розподілу національного доходу (структура споживання й нагромадження), макроекономічних пропорцій (структура споживання, заощадження й інвестицій), зовнішньої торгівлі (структура експорту та імпорту) і т. д.

Також важливо визначити межу або критерії переходу зміни в структурі економіки в структурне зрушення (кількісних змін в якісні). Адже кількісна зміна пропорцій між окремими елементами в структурі приводить до зміни якості взаємозв'язків між ними. При цьому критеріями структурних зрушень поряд з іншими будуть [1, с. 3]:

- у галузевій структурі економіки – виникнення галузевих диспропорцій і деформацій міжгалузевих взаємозв'язків (наприклад, з погляду цінних перекосів);
- у міжрегіональній структурі – зміна взаємозв'язків між дотаційними регіонами й регіонами-донорами в результаті нерівномірної динаміки регіонального продукту в структурі ВВП;
- у технологічній структурі – зміна взаємозв'язків між технологічними укладами (ТУ) у результаті росту частки передових ТУ (впровадження комп'ютерної техніки, засобів зв'язку й комунікацій, глобальних і локальних мереж);
- у структурі власності – підвищення частки приватної власності в результаті приватизації як фактор становлення ринкових взаємозв'язків;

– у структурі конкуренції – збільшенні частки одного виробника веде до монополізації ринкових зв'язків і т. п.

Незважаючи на те, що напрямок структурних зрушень в економіці України здійснюється з дотриманням загальносвітових тенденцій, проте їх інтенсивність є надто низькою у порівнянні з європейськими трансформаційними країнами. Окрім меншої інтенсивності, процес структурування економіки країни має також якісні відмінності від світових тенденцій.

Узагальнення результатів аналізу підсистем економіки та динаміки їх зміни дозволяє стверджувати про наявність істотних диспропорцій у розрізі окремих видів структурної побудови: (1) галузевому (домінування окремих галузей та підприємств в обсягах виробництва; невідповідність структурної побудови конкурентоспроможній структурі економік сусідніх країн); (2) територіальному (концентрація економічної активності в обласних центрах та окремих містах з поглибленням рівня депресивності районів та малих міст); (3) відтворювальному (переважання власних коштів підприємств у структурі капітальних інвестицій за джерелами фінансування на противагу кредитним ресурсам, коштам вітчизняних та зарубіжних інвесторів; територіальна концентрація ПЗІ; відсутність значущих обсягів портфельних інвестицій); (4) зовнішньоекономічному (домінування в структурі експорту неконкурентоспроможних у стратегічній перспективі товарів; низький рівень диверсифікації експорту; надмірна залежність від критичного імпорту); (5) інноваційно-технологічному (низька питома вага високотехнологічної продукції в експорті та частка інноваційно активних підприємств); (6) інституційному (зменшення економічної активності малих підприємств; низький ступінь схильності населення до заощаджень та інвестування; нерозвиненість ринкової інфраструктури) [2, с. 11].

Аналіз зміни структури прямих іноземних інвестицій в Україну за видами економічної діяльності (табл. 1, рис. 1) показав, що протягом 2005-2009 рр. на 15,62 в. п. зросла частка іноземних інвестицій у фінансовій діяльності (абсолютний приріст склав 7822,2 млн. дол. США – у 7,8 разу), на 3,91 в. п. в операціях з нерухомим майном, оренді, інжинірингу та наданні послуг підприємцям (в результаті приросту ПП у 3,8 разу), на 2,49 в. п. – в будівництві. Проте протягом аналізованого періоду діяльність іноземних інвесторів в Україні супроводжувалася незначним інтересом капіталовкладень у переробну промисловість (приріст склав лише 1,6 разу), що призвело до зниження її питомої ваги на 8,9 в. п. Крім того, в структурі прямих іноземних інвестицій за видами промислової діяльності малопривабливими є капіталовкладення у високотехнологічні та інноваційні сфери промисловості. Це підтверджує короткотривалий інтерес іноземних інвесторів, які не сприяють структурним трансформаціям на інноваційній основі, а навпаки – притримують недосконалу структуру промисловості з переважанням галузей низького рівня переробки.

Негативним є факт вилучення іноземними інвесторами 49,4 млн. дол. США зі сфери охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, а також 20,3 млн. дол. США з освіти.

В сучасних умовах переважаючої конкурентоспроможної ролі економіки знань у розвитку сучасного суспільства важливо підтвердити або спростувати взаємозалежності між тенденціями залучення іноземного капіталу та показниками економічного розвитку, оцінити роль іноземних інвестицій у

Таблиця 1

Тенденції зміни структури прямих іноземних інвестицій в Україну за видами економічної діяльності протягом 2005-2009 рр.*
(наростаючим підсумком)

Види економічної діяльності	2005		2006		2007		2008		2009		Відхилення (2009 до 2005)	
	млн. дол. США	у % до підсумку	млн. дол. США	у % до підсумку	млн. дол. США	у % до підсумку	млн. дол. США	у % до підсумку	млн. дол. США	у % до підсумку	млн. дол. США	у %
Сільське господарство, лісове господарство, рибальство, рибництво	310,1	1,84	404,8	1,87	557,8	1,89	818,6	2,3	876,6	2,19	566,5	0,35
Добувна промисловість	330,3	1,96	431,6	2	1052,7	3,56	1070,3	3,01	1128,1	2,82	797,8	0,86
Переробна промисловість	4769,6	28,24	5547,5	25,67	6813	23,06	6855,7	19,25	7740,8	19,34	2971,2	-8,9
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	69,3	0,41	132	0,61	138,4	0,47	126,6	0,36	153	0,38	83,7	-0,03
Будівництво	512,8	3,04	839,8	3,89	1631,8	5,52	1936,6	5,44	2212,9	5,53	1700,1	2,49
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1956,1	11,58	2625,7	12,15	3072,1	10,4	3687	10,35	4224,6	10,55	2268,5	-1,03
Діяльність готелів та ресторанів	267,5	1,58	374	1,73	428,3	1,45	413	1,16	428,5	1,07	161	-0,51
Діяльність транспорту та зв'язку	804,4	4,76	980,3	4,54	1274,4	4,31	1411,1	3,96	1506,3	3,76	701,9	-1

Продовження табл. 1

Види економічної діяльності	2005		2006		2007		2008		2009		Відхилення (2009 до 2005)	
	млн. дол. США	у % до під-сумку	млн. дол. США	у % до під-сумку	млн. дол. США	у % до під-сумку	млн. дол. США	у % до під-сумку	млн. дол. США	у % до під-сумку	млн. дол. США	у %
Фінансова діяльність	1146,2	6,79	2516,1	11,64	4869,1	16,48	7154,7	20,09	8968,4	22,41	7822,2	15,62
Операції з нерухомих майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	1056,1	6,25	1768,6	8,19	2669,3	9,04	3613,8	10,15	4065	10,16	3008,9	3,91
Державне управління	0	0	0	0	0,2	0	0,5	0	0,5	0	0,5	0
Освіта	34,1	0,2	36,7	0,17	18,1	0,06	13,4	0,04	13,8	0,03	-20,3	-0,17
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	170,2	1,01	178,9	0,83	190,4	0,64	123,5	0,35	120,8	0,3	-49,4	-0,71
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	197,1	1,17	209,9	0,97	285,8	0,97	454,3	1,28	526,4	1,32	329,3	0,15
Нерозподілені за видами обсяги економічної діяльності	5266,2	31,18	5561,4	25,74	6541,3	22,14	7937,3	22,29	8061,1	20,14	2794,9	-11,04
Всього	16890	100	21607,3	100	29542,7	100	35616,4	100	40026,8	100	23136,8	x

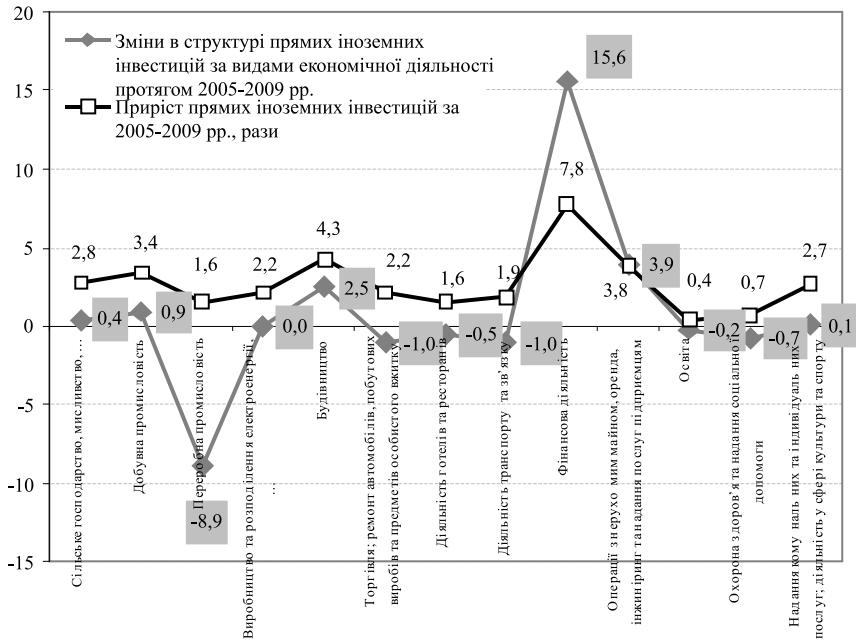

Рис. 1. Зміни в структурі та обсягах прямих іноземних інвестицій в Україні за видами економічної діяльності протягом 2005-2009 рр.

забезпеченні ефективних структурних трансформацій країни загалом в умовах сучасного процесу глобалізації та лібералізації інститутів господарювання.

В умовах світової фінансової кризи та зниження темпів економічного зростання (валової доданої вартості) у всіх сферах економіки України за результатами 2009 р. (рис. 2), іноземні інвестиції порівняно з попереднім роком знизилися в сільському господарстві на 202,8 млн. дол. США (за результатами року склали 58 млн. дол. США), у фінансовій діяльності на 471,9 млн. дол. США (хоч за рік найбільше іноземного капіталу акумульовано власне в фінансових установах – 1813,7 млн. дол. США), в операціях з нерухомим майном, оренді, інжинірингу та наданні послуг підприємцям на 493,3 млн. дол. США, в торгівлі на 46,5 млн. дол. США., в діяльність транспорту і зв'язку на 41,5 млн. дол. США., в будівництві на 28,5 млн. дол. США. Зниження обсягів прямих іноземних інвестицій в будівництві супроводжувався і найвищими темпами зниження валової доданої вартості у цій галузі (-45,9%). Проте позитивним є те, що на фоні зниження валової доданої вартості у переробній промисловості (на 26,6% до попереднього року) абсолютний приріст іноземних інвестицій за рік становив 885,1 млн. дол. США, що на 842,4 млн. дол. США більше за попередній рік.

Незважаючи на посилення глобальної конкуренції на ринку капіталів, зміни в структурі потоків іноземних інвестицій повинні бути основою для розробки структурної політики країни в сфері капіталовкладень на основі національних економічних пріоритетів та забезпечення конкурентоспроможності країни в умовах її інтеграції у світове господарство.

Вплив змін у діяльнісно-видовій структурі іноземних інвестицій на індекс їх ефективності в економіці країни за 2005-2009 рр. було розраховано з використанням наступної моделі (1):

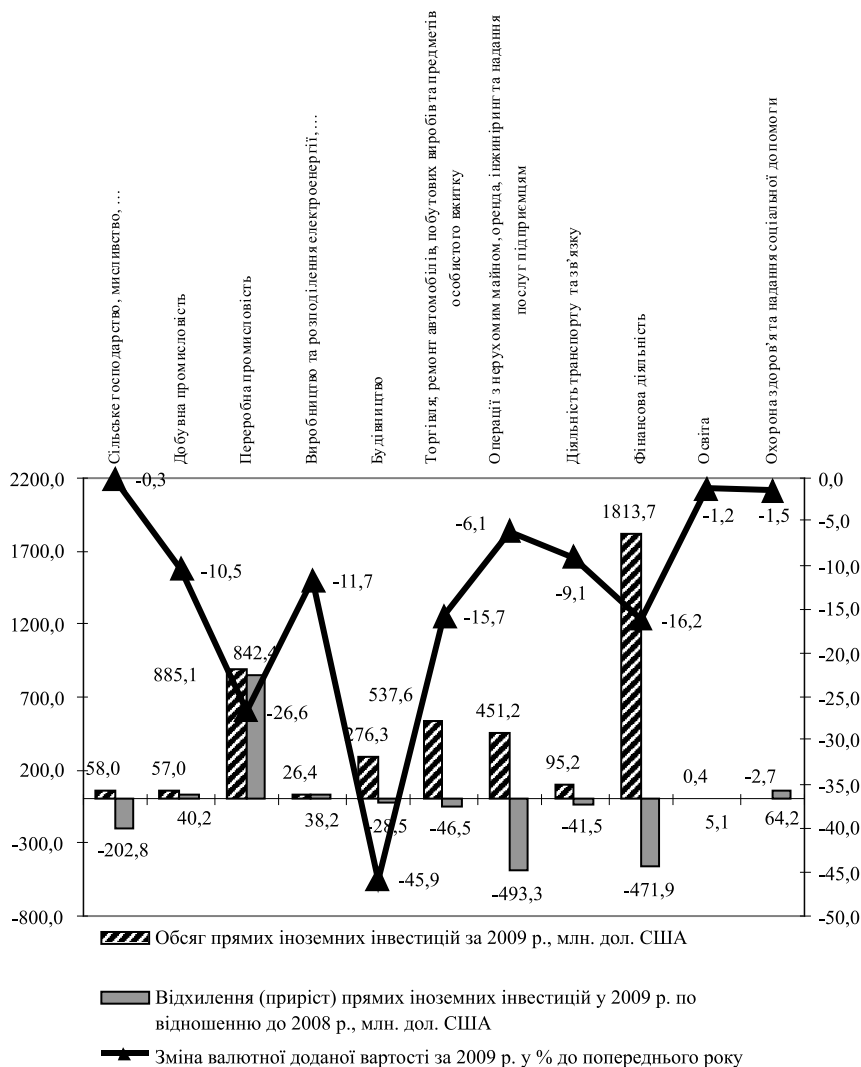

Рис. 2. Взаємозв'язок між приростом ПІІ та індексом ВДВ в Україні за 2009 р

$$F = \sum_{i=1}^n (E_i - E_{сep}) \times (ПІІ_1 - ПІІ_0) \quad (1)$$

- де F – вплив змін у структурі прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності на індекс їх ефективності;
- E_i – ефективність прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності (розрахована за певним видом економічної діяльності як річний приріст випуску продукції до річного обсягу прямих іноземних інвестицій з лагом в один рік);
- $E_{сep}$ – середня ефективність прямих іноземних інвестицій, розрахована як річний приріст валового випуску по економіці до загального обсягу інвестицій з лагом в один рік;

Таблиця 2

Вплив структурних змін прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності на індекс ефективності іноземного інвестування в економіці України за 2005-2009 рр.

Види економічної діяльності	Питома вага ПІІ за видами економічної діяльності, % (ПІІ)		Зміна структури видів економічної діяльності	Випуск продукції за видами економічної діяльності, млн. грн.		Річний приріст випуску продукції за видами економічної діяльності в 2009 році, млн. грн.	Обсяг ПІІ за видами економічної діяльності з 2008 р., млн. грн. (переведено по сеп. курсу 5,29)	Ефективність ПІІ за видами економічної діяльності (E2009)	$(E_{2009} - E_{cep}) E_{cep} = -1,36$	$(E_1 - E_{cep}) (ПІІ_1 - ПІІ_0) (гр. 9)$
	2005	2009		2008	2009					
	1	2		3	4					
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство, рибальство, рибництво	1,07	1,32	0,24	156072	157185	1113	4330	0,26	1,62	+0,39
Добувна промисловість	2,01	1,31	-0,70	91551	70742	-20809	5662	-3,68	-2,32	+1,62
Переробна промисловість	14,25	20,07	5,82	751615	604354	-147261	36267	-4,06	-2,70	-15,71
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	0,34	0,60	0,26	77688	85818	8130	670	12,14	13,50	+3,45
Будівництво	3,03	6,26	3,24	117362	66035	-51327	10245	-5,01	-3,65	-11,81
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	3,81	12,19	8,38	240111	212732	-27379	19504	-1,40	-0,04	-0,37
Діяльність транспорту та зв'язку	1,88	2,16	0,28	172314	180985	8671	7465	1,16	2,52	+0,70
Фінансова діяльність	5,76	41,12	35,36	92631	100648	8017	37848	0,21	1,57	+55,58
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	4,87	10,23	5,36	146795	164321	17526	19117	0,92	2,28	+12,21
Освіта	0,20	0,01	-0,19	62186	68178	5992	71	84,53	85,89	-16,20
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,09	-0,06	-0,15	45902	50748	4846	653	7,42	8,78	-1,29

F (вплив структурних зрушень на індекс ефективності прямих іноземних інвестицій)

28,58

Рис. 3. Індекси ефективності структурних трансформацій у залученні іноземних інвестицій в Україну за видами економічної діяльності

PII_i, PII_1 – питома вага прямих іноземних інвестицій в i -тий вид економічної діяльності в загальному обсязі прямих іноземних інвестицій в економіці відповідно в 2005 та 2009 рр.

Результати аналізу впливу змін у діяльнісно-видовій структурі прямих іноземних інвестицій за 2005-2009 рр. на індекс їх ефективності в економіці України, представлено в табл. 2 та на рис. 3.

Проведені розрахунки показують, що структурні зрушення в потоках прямих іноземних інвестицій обумовили підвищення ефективності іноземного інвестування в економіку України за 2005-2009 рр. на 28,58%. Це пов'язано як з високою ефективністю структурних трансформацій інвестиційних процесів в окремих видах економічної діяльності, так і різким падінням віддачі іноземних інвестицій у інших сферах.

Зокрема, наефективнішими були структурні трансформації у фінансовій сфері, де відбулося підвищення ефективності прямих іноземних інвестицій на 55,58% за рахунок паралельного підвищення питомої ваги іноземних інвестиційних потоків у цьому виді економічної діяльності на 35,36 в. п. та вищого за середній рівня їх капіталовіддачі (0,12 порівняно з -1,36) (табл. 2).

Позитивний вплив на загальний індекс ефективності прямих іноземних інвестицій в економіці України зумовили також ефективні структурні трансформації обсягів інвестування:

- в операціях з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям (+ 12,21% – за рахунок підвищення частки прямих іноземних інвестицій високої ефективності на 5,36 в. п.);
- у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води (+3,45% – здебільшого за рахунок високої ефективності прямих іноземних інвестицій в цьому виді економічної діяльності навіть при незначній позитивній зміні структури);

- у добувній промисловості (+1,62% – за рахунок зниження частки прямих іноземних інвестицій з низькою ефективністю (-3,68), яка у 2,7 разу нижча, ніж середня по економіці країни);
- у діяльності транспорту та зв'язку (+0,7%) та сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві (+0,39%) – за рахунок підвищення частки прямих іноземних інвестицій високої ефективності у ці сфери (на 0,28 і 0,24 в. п. відповідно).

Фінансова та економічна криза кінця 2008-2009 рр. спричинила спад обсягів випуску та реалізації продукції, робіт і послуг у переробній промисловості, будівництві та торгівлі. З цим і пов'язана також найнижча ефективність прямих іноземних інвестицій у ці види економічної діяльності у 2009 р.: -4,06; -5,01 і -1,04 відповідно. Тому слід зазначити той факт, що не завжди підвищення питомої ваги прямих іноземних інвестицій позитивно впливало на індекс їх ефективності. Зокрема, незважаючи на те, що частка прямих іноземних інвестицій у переробній промисловості підвищилася на 5,82 в. п., проте їх ефективність була найнижчою (-4,06), що й зумовило зниження загального індексу на 15,71%.

Неефективними були структурні зміни в будівництві (-11,81%), адже підвищення частки прямих іноземних інвестицій у цій сфері на 3,24 в. п. не можна вважати ефективним з огляду на показники приросту випуску продукції на вкладений капітал (ефективність у 2,7 разу нижча за середній показник по економіці країни).

Подібна ситуація і в торгівлі, проте із значно меншою часткою негативного впливу на загальний індекс ефективності прямих іноземних інвестицій (0,37%).

Проте ефективність прямих іноземних інвестицій у сфері освіти (84,53 грн. послуг на 1 грн. ПП) втратила свій позитивний потенціал внаслідок зниження питомої ваги капіталовкладень у цій сфері, що знизило загальну віддачу структурних трансформації в залученні іноземних інвестицій на 16,20%. Подібно до освіти неефективними були структурні зміни в охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги, де падіння віддачі інвестицій склало 1,29% (табл. 2, рис. 3).

Безперечно, приріст випуск валової продукції, товарів, робіт, послуг за видами економічної діяльності по Україні значною мірою залежав також і від внутрішніх інвестиційних потоків та інших факторів виробництва. Проте коефіцієнт кореляції між змінами діяльнісно-видової структури випуску продукції та прямих іноземних інвестицій говорить про правомірність вищевикладених висновків з імовірністю 75,6%.

Отже, використання несистемної та необґрунтованої структурної політики залучення іноземних інвестицій в Україну, може супроводжуватись не лише зниженням ефективності іноземного інвестування та технологічним відставанням, але й призведе до структурних деформацій на територіально-галузевому рівні, неефективного використання економічного потенціалу країни, як наслідок – до зниження рівня її конкурентоспроможності. Тому структурна політика залучення ПІІ має передбачати механізми впливу зі створення сприятливих умов для бажаних структурних змін шляхом удосконалення наявних і розвитку нових взаємовідносин, зниження бар'єрів входу для нових суб'єктів на ринок, створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення інноваційних технологій та збільшення частки стратегічних секторів економіки.

Список використаних джерел

1. Мельник М. І. Структурні трансформації в економіці Карпатського регіону: інвестиційний аспект / М. І. Мельник // Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – № 4. – С. 3-12.
2. Дідич О. О. Структурні реформи в країнах Центральної та Східної Європи: теоретичні та прикладні підходи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.02 / О. О. Дідич ; Ін-т світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – К., 2008. – 20 с.
3. Статистичний щорічник України за 2006 рік / Державний комітет статистики України, 2007. – 551 с.
4. Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України, 2009. – 567 с.

Антонов В.Б. Оценка эффективности структурных трансформаций привлечения прямых иностранных инвестиций в Украине.

Проанализированы изменения в структуре и объемах прямых иностранных инвестиций в Украине по видам экономической деятельности на протяжении 2005-2009 гг. Оценена взаимосвязь между приростом прямых иностранных инвестиций и индексом валовой добавленной стоимости в Украине. Учитывая актуальность разработки структурной политики в сфере капиталовложений на основе национальных экономических приоритетов и обеспечения конкурентоспособности страны в условиях ее интеграции в мировое хозяйство, было проведено исследование эффективности структурных трансформаций с участием иностранных инвестиций, оценку последствий изменений в структуре привлечения иностранных капиталов на общеэкономическую эффективность инвестиционных процессов для экономики Украины.

Ключевые слова: структурные трансформации, структурные сдвиги, эффективность иностранных инвестиций, видовая и межрегиональная структура.

Antonov V.B. Evaluation of Structural Transformations Effectiveness of Foreign Investment Attraction in Ukraine.

The changes in structure and volume of foreign direct investment in Ukraine by type of economic activity during 2005-2009 years are analyzed. The relationship between the growth of foreign direct investment and the index of gross value added in Ukraine is evaluated. Considering the topicality of structural policy development in the sphere of investment on the basis of national economic priorities and maintenance of state competitiveness in terms of its integration into the global economy, the study of efficiency of structural transformations involving foreign investment was conducted and evaluation of impact the changes in foreign capital structure make on common economic efficiency of investment processes for the Ukrainian economy was conducted.

Key words: structural transformation, structural changes, efficiency of foreign investment, species and interregional structure.

Надійшло 08.08.2010 р.